

ŽMOGAUS TEISIŲ DICHOTOMIJA: UNIVERSALIJA AR PARTIKULIARIZMAS?

Doktorantė Kristina Miliauskaitė

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 46 97
Elektroninis paštas kristmi@yahoo.co.uk

Pateikta 2004 m. gegužės 7 d.

Parengta spausdinti 2004 m. birželio 30 d.

Pagrindinės sąvokos: žmogaus teisės, civilizacija, universalizmas, kultūrinis reliatyvizmas, globalizacija.

Santrauka

Remiantis lyginamuoju, filosofiniu ir kritikos metodais, straipsnyje analizuojama žmogaus teisių dichotomija kaip skiriamasis žmogaus teisių bruožas XXI amžiuje, pabrėžiantis Vakarų ir Rytų žmogaus teisių sampratų konfliktą.

Šiuolaikiniame pasaulyje žmogaus teisių idėja kelia atitinkamus teisinius reikalavimus, nors jų pretendavimas būti universaliomis yra problemiškas. Žmogaus teisių universalumas yra Europos istorijos vaisius. Rytų visuomenės turi daug specifinių tikėjimų ir vertybių, kurie konfrontuoja su tradicine individualistine liberalios žmogaus teisių koncepcijos vertybių sistema. Žmogaus teisių kritikai iš musulmoniškos ir Azijos šalių tvirtina, kad yra egzistuojančios žmogaus teisių sampratos alternatyva ir kad būtų geriau, jei jų požiūriai visuotinai įsivyrėtų. Priešingu atveju etninė ir religinė įtampa sugriautų tradicinę minėtų šalių socialinę struktūrą, o individualizmas, kaip centrinė vakarietiškos žmogaus teisių koncepcijos ašis, prives prie žlugimo. Taigi kyla diskusija, ar žmogaus teisių sąvoka yra visuotinė ir bendra, ar kiekviena kultūrinė tradicija gali turėti atskiras, pavienes žmogaus teisių sampratas. Klausinama, ar yra universalių žmogaus teisių liberalios doktrinos ir pagarbos kultūrinei įvairovei konfliktas, t. y. ar žmogaus teisės turėtų būti universalios, ar ne.

Požiūriai, kritikuojantys vienodą žmogaus teisių (pri)taikymą ir galiojimą, apibrėžiami kaip kultūrinis reliatyvizmas. Jie grindžiami dviem tezėmis. Pirmoji – įvairovės ir skirtingumo – tezė teigia, kad pasaulis yra suskirstytas į atskirus, nustatytus, vidumi vientisus ir pakankamai skirtingus kultūrinius vienetus. Antroji – priklausomybės – tezė teigia, kad paprotiniai, moraliniai įsitikinimai bei žmogaus teisių samprata yra nulemti pradinių, būtinai skirtingų kultūrinių įsipareigojimų.

Galima išskirti Vakarų ir Rytų prieštarą, kai žmogaus teisės jų modernia forma laikomos Vakarų sukurtomis ir pritaikytomis ribotam Nevakarų tautų skaičiui, ir Šiaurės–Pietų prieštarą, numatančią Vakarų krikščioniškosios ir Rytų islamiškosios civilizacijų susidūrimą.

Kultūrinio reliatyvizmo atstovų nuostatos labai įvairios. Stipraus reliatyvizmo šalininkai teigia, kad žmogaus teisės yra Vakarų civilizacijos idealas, todėl netinka Nevakarų visuomenėms. Silpnos reliatyvizmo formos šalininkai formaliai priima žmogaus teises kaip universalias vertybes, tačiau teigia, kad kultūriniai skirtumai turėtų būti įteisinti tarp kultūros atstovų – pripažindami, kad kultūros turi vertingas normas ir įžvalgas, kad, siekdami tarpkultūrinio supratimo, galime praturtinti žmogaus teisių kontekstą ir sampratą įvairovę ir pereiti į naują universalumo formą.

Universalijų žmogaus teisių ir „Azijos vertybių“ prieštara kyla dėl įvairių priežasčių. Žmogaus teisių universalumas gali būti ginčytinas keliais lygmenimis: dėl žmogaus teisių esmės ir turinio, dėl skirtingų žmogaus teisių interpretacijų, dėl specifinių formų skirtumų žmogaus teises implementuojant skirtingose kultūrose.

Straipsnyje siekiama pagrįsti abejonę, kad kultūrinis reliatyvizmas atsako į klausimus, kaip turėtų atrodyti žmogaus teisės, kylančios iš neliberalių visuomenių ir kaip, egzistuojant iš esmės skirtingoms žmonijos būvio formoms, galima nuspręsti, kurios vertybės turėtų nusverti, nukonkuruoti kitas vertybes. Kultūros ir kultūrinių tradicijų įvairovė, ekonominės ir politinės veiklos sričių įvairovė, socialinių ir ekonominių pokyčių, transformuojančių visuomenę, tempas leidžia teigti, kad negalime išskirti vienos (Azijos) kultūrinės perspektyvos. Kadangi kultūra negali apimti, užfiksuoti visų vertybių, įsitikinimų, kurie laikomi tos kultūros vidinėmis savybėmis, kultūra negali prisiimti ir ateities įsipareigojimų bei požiūrių. Taigi universalizmo ir kultūrinio reliatyvizmo konfliktas yra perdėtas. Žmogaus teisės yra universalios tarpkultūrinės vertybės, todėl žmogaus teisių sąvoka – visuotina ir bendra, t. y. universali vertybė.

Įvadas

Daugumai žmonių žmogaus teisės yra universalios, susijusios su visų žmogiškų būtybių orumo ir vertybių gynyba bei užtikrinimu. Tačiau tiek žmogaus teisių universalumo samprata, tiek žmogaus teisių prigimtis vis dar tebeginčijami.

Verta prisiminti, kad net iki oficialiai paskelbiant Visuotinę Žmogaus Teisių Deklaraciją Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje 1948 m., Amerikos antropologų asociacija įspėjo, kad Deklaracija gali būti suvokta kaip „teisių, suprantamų tik Vakarų Europoje ir Amerikoje vyraujančių vertybių požiūriu, išdėstymas“. Jie teigė, kad tai, kas laikoma žmogaus teisėmis vienoje visuomenėje, kitų žmonių gali būti vertinamos kaip antisocialinės, kadangi, jų nuomone, „standartai ir vertybės yra susiję su kultūra, iš kurios jie kyla“ [1].

Šios pažiūros laikui bėgant neišnyko. Užbėgdamos už akių 1993 m. Pasaulinei žmogaus teisių konferencijai Vienoje, maždaug 40 Azijos ir Ramiojo Vandenyno valstybių paragino atkreipti ypatingą dėmesį į „tautinių bei regioninių ypatybių ir įvairių istorinių, kultūrinių bei religinių pagrindų svarbą“ aiškinant (interpretuojant) ir taikant žmogaus teises. Nemaža dalis Azijos pareigūnų ir mokslininkų nužengė dar toliau. Jų požiūriu, Vakarų individualizmas neturi jokio ryšio su Rytų islamiškosiomis vertybėmis ir veikiausiai negalioja Azijoje, kurioje lojalumas bendruomenei nusveria rūpinimąsi asmeninėmis žmogaus teisėmis [1].

1980 m. Irano pasiuntinys Jungtinėse Tautose šurkščiai atmetė žmogaus teisių universalumą. Pasak jo, Visuotinė Žmogaus Teisių Deklaracija atstovauja pasaulietiniam požiūriui, kurio musulmonai negali įgyvendinti ir kuri nedera su Irano pripažįstamomis vertybėmis [1]. Tai nėra būtinai vienintelis oficialus Irano požiūris, bet jis svarbus ir kartkartėmis kyla įvairiose islamo pasaulio vietose.

Universalistų retorikai dažnai prieštarauja skirtingos tarptautinių susitarimų interpretacijos ir įsišakniję filosofiniai bei kultūriniai nesutarimai dėl žmogaus teisių svarbos ir reikšmės, platus tų teisių nepaisymas praktikoje.

Universalių žmogaus teisių ir kultūrinio reliatyvizmo atstovų ginčai nusitęsė ir į XXI amžių. Daugelis autorių šiuo metu yra pripažinę, kad universalios žmogaus teisės yra Europos istorijos vaisius. Todėl pagrindinė dabartinių ginčų tema nukrypsta nuo svarstymo, ar iš tikrųjų žmogaus teisės yra universalios teisės, ar ne. Daugumai mąstytojų šiandien rūpi, ar žmogaus teisės „turėtų būti“ universalios, ar ne [2; 3]. Kaip egzistuojant radikaliam skirtin-goms žmonijos būvio formoms galima nuspręsti, kurios vertybės turėtų nusverti, nukonku-ruoti kitas vertybes? Kaip turėtų atrodyti žmogaus teisės, kylančios iš neliberalių visuome-nių? Ar galima žmogaus teises ginti remiantis fundamentaliais įsitikinimais, kurie būdingi Va-karų ideologinei ir kultūrinei sanklodai?

Taigi pagrindinis klausimas yra toks: ar yra universalių žmogaus teisių liberalios dokt-rinos ir pagarbos kultūrinei įvairovei konfliktas; ar žmogaus teisių sąvoka yra visuotina ir bendra, ar kiekviena kultūrinė tradicija gali turėti atskiras, pavienes žmogaus teisių sampra-tas.

Žmogaus teisės kultūrinio reliatyvizmo požiūriu

Požiūriai, kurie kritikuoja vienodą žmogaus teisių (pri)taikymą ir galiojimą, dažniausiai apibrėžiami kaip „kultūrinis reliatyvizmas“.

Universalių žmogaus teisių samprata grindžiama įsitikinimu, kad a) žmogaus prigimtis yra visuotinė (universali); b) šią žmogaus prigimtį galima pažinti; c) šis pažinimas yra prie-žastinis; ir d) žmogaus prigimtis iš esmės skiriasi nuo kitos tikrovės [4, p. 75]. Dėl šio bruožo asmens savarankiškumas ir autonomija tampa aukščiausia vertybe. Žmogaus teisės iš es-mės tampa priemonėmis įgyvendinti šį nepriklausomumą. Tam tikru atžvilgiu kiekvienas as-muo yra absoliutus. Jo arba jos nėra įmanoma paversti kitu/kita, ir jis/ji savuoju savarankiš-kumu, autonomija yra atsiskyres/-usi nuo visuomenės.

Universalių žmogaus teisių oponentai tvirtina, kad žmogaus prigimtis nėra abstrakcija, nes žmonės apibrėžiami savo santykiu su kitais ir kaip panašiai mąstančių žmonių visuome-nės dalis [5; 6].

Žmogaus teisės traktuojamos kaip atspindinčios tam tikrų kultūrų ir visuomenių tam tikras įsitikinimų sistemas daug dažniau nei visų kultūrų ir visų visuomenių. Tokiu būdu mo-dernios žmogaus teisės savo modernia forma laikomos Vakarų sukurtomis ir pritaikytomis ribotam Nevakarų tautų skaičiui, t. y. kad žmogaus teisių doktrina yra būtina universali, libe-raliai individualistinė ir vakarietiška. Tai taip vadinamoji „kolonijinė“ vienataškė europocent-rinė pasaulinės kultūros vizija [7, nr. 25, p. 7], arba **Vakarų prieš Rytus polemika**.

Dar problemiškesnė nei Vakarų–Rytų dimensija yra specifinė **Šiaurės–Pietų dimen-sija**. S. P. Huntingtonas straipsnyje „Civilizacijų susidūrimas“ teigia, kad po komunizmo žlu-gimo, pasibaigus ideologiniam liberaliosios demokratijos ir komunizmo konfliktui, pagrindi-nis susidūrimas pasaulyje bus ne politinis, bet civilizacinis ir kad esminė praraja egzistuoja tarp Vakarų krikščioniškosios ir Rytų islamiškosios civilizacijos [8].

Šiuos skirtumus iliustravo 1993 m. Bankoko deklaracija, kurioje buvo išreikštas Singa-pūro, Malaizijos, Indonezijos, Kinijos ir kitų Azijos valstybių vyriausybės požiūris, kad Azijos kultūros suteikia žmogaus teisėms kitą reikšmę nei individualistiniai Vakarai. „Azijos verty-bės, argumentavo jie, teikia pirmenybę grupei individo atžvilgiu, harmonijai ir konsensusui konkurencijos ir debatų atžvilgiu, pagarbą valdžiai individualios saviraiškos ir laisvės atžvil-giu“ [9].

Azija – regionas, kuriame iššūkis vakarietiškai žmogaus teisių koncepcijai yra labiau-siai išvystytas. Jame vyrauja regioninis požiūris.

Sparti Pietryčių ir Rytų Azijos valstybių ūkinė raida suteikė šioms valstybėms pasitikė-jimo, kad jos mestų iššūkį tam, ką vertino kaip intelektualią Vakarų hegemoniją. „Azijos ver-tybės“ iš dalies tapo atsaku į tai, kas buvo suvokta kaip primestos Vakarų vertybės žmogaus teisių pavidalu.

A. Hurrellas teigia, kad valstybės pajuto didėjančią JAV vyravimą pasaulyje. Kalbos apie demokratizacijos plėtrą ir būtinybę kovoti su spaudimu žmogaus teisėms suvokiamos ir kaip pastangos įtvirtinti JAV hegemoniją bei sužlugdyti tarptautinės hierarchijos persigrupavimą. Ekonominiu aspektu tai pasireiškia baime, kad Vakarai naudojami žmogaus teisėmis kaip paslėptu protekcionizmu. Toks susirūpinimas atsispindi teiginyje, kad Šiaurė naudoja žmogaus teises kaip priemonę pasipriešinti Azijos valstybių ekonominei sėkmei [10, p. 291–297].

Kitą iššūkį žmogaus teisių universalumui išskėlė islamo minties mokyklos, ypač Vidurio Rytų, kurios taip pat pasipiktinusios Vakarų spaudimu [11, p. 307].

Ekonomikos globalizacija kultūras suartino glaudesniems ryšiams ir daugelį valstybių pavertė daugiatautėmis, o tai sukėlė prieštarų padarinių. Geriau pažįstant kitas kultūras, kyla simpatijos kupinas supratimas ir pabrėžiamas žmonijos vieningumas. Kita vertus, pati globalizacija naujų pasaulinių jėgų akivaizdoje sukėlė susvetimėjimo ir bejėgiškumo pojūtį, kai žmogaus tapatybė dar labiau priklauso nuo savos kultūros, kai ta kultūra gali būti suvokiama atsidūrusi išorės jėgų grėsmės akivaizdoje.

Žmogaus teisių universalumo ir reliatyvumo priešara susijusi ne tik su Vakarų ir Rytų bei Šiaurės ir Pietų ginčiais, bet taip pat labiau tiesiogiai bei konkrečiai su daugelio valstybių, kurios šiuo metu yra daugiatautės ir daugiakultūrinės, politine bei kultūrine organizacija.

Debatai dėl Azijos vertybių paskutiniajame XX a. dešimtmetyje atskleidė du požiūrius: pirma, kad visuotinio ir gilaus tarptautinio konsensuso dėl žmogaus teisių reikšmės nėra, nes nėra visuotinio ir gilaus tarptautinio konsensuso, kokių būtent vertybių žmonės turėtų laikytis. Antra, kad „... žmogaus teisėms priskirtos vertybės nėra laikomos universaliomis“, greičiau „... vietinės religijos ir kultūriniai įsitikinimai... sukuria vertybes, kurių žmonės laikosi“ [12, p. 5].

Taigi kultūrinis reliatyvizmas grindžiamas dviem tezėmis: 1) **įvairovės, skirtingumo**, kuri teigia, kad pasaulis yra suskirstytas į atskirus, nustatytus, viduje vientisus ir gana skirtingus kultūrinius vienetus; 2) **priklausomybės**, kuri teigia, kad paprotiniai ir moraliniai įsitikinimai (įskaitant įsitikinimus, susijusius su žmogaus teisėmis) yra nulemti pradinių (ir būtinai skirtingų) kultūrinių įsipareigojimų.

Kultūrinio reliatyvizmo versijos

Žmogaus teisių universalumo kritikai iš musulmoniškų arba Azijos šalių tvirtina, kad yra egzistuojančių žmogaus teisių sąvokos alternatyva, jog jų požiūriai viršesni už Vakarų idėjas ir kad būtų geriau, jei jų požiūriai visuotinai įsivyratų. Priešingu atveju etninė ir religinė įtampa galėtų sugriauti tradicinę socialinę sistemą, o individualizmas, kaip centrinė vakarietiškos žmogaus teisių koncepcijos ašis, privės prie žlugimo.

Kultūrinio reliatyvizmo atstovų nuostatos labai įvairios. Galima išskirti kelias kultūrinio reliatyvizmo versijas, pozicijas [13].

Radikalus (absolutus) reliatyvizmas. Teigiama, kad žmogaus teisės galioja išimtinai priklausomai nuo bendruomenės kultūros. Todėl neįmanoma kritikuoti valstybės elgesio, besiremiančio tam tikromis numanomomis bendruomenės visuotinėmis normomis (tačiau, žinoma, ją galima kritikuoti iš vidaus, kad jai nepavyksta gyvuoti pagal kultūros standartus).

Kultūra visapusiškai lemia ir nustato žmogaus teises. Universalios žmogaus teisės nepripažįstamos (nesutariama dėl žmogaus teisių esmės, interpretavimo ir formos).

Stiprus reliatyvizmas. Teigiama, kad iš tikrųjų gyvuoja kultūriniai skirtumai, tačiau kaip visuotinių normų pagrindas priimtina tik vakarietiška žmogaus teisių samprata [14].

Kultūra lemia ir nustato žmogaus teises, bet keletas pagrindinių universalių vertybių egzistuoja (yra nesutarimų dėl žmogaus teisių esmės, interpretavimo ir formos).

Silpnas reliatyvizmas. Teigiama, kad kai kurios žmogaus teisės yra visuotinės ir turi būti visų gerbiamos. Iš dalies vertybės sutampa ir jas galima panaudoti nustatant bendrą žmogaus teisių branduolį [15, p. 124–146].

Egzistuoja universalios vertybės, bet kultūra gali pritaikyti (sau) kai kurias iš jų (nesutariama tik dėl žmogaus teisių interpretavimo ir formos).

Taigi galime išskirti dvi pagrindines kultūrinio reliatyvizmo pozicijas universalių žmogaus teisių atžvilgiu. Pirmoji (stiprus reliatyvizmas) teigia, kad žmogaus teisės yra Vakarų civilizacijos idealas, todėl netinka Nevakarų visuomenėms. Atrodo, kad Azijos politikai, nepatenkinti žmogaus teises stebinčiais ir juos kritikuojančiais Vakarais, perėmė panašų požiūrį ir dabar tvirtina, kad jų visuomenės yra viršesnės už Vakarų, nes grindžiamos darna, o ne konfliktu [16, p. 109]. Pareigos geriau užtikrina tikslus, siekiamus teisėmis; jos mažiau prieštaringos. Žmogaus teisės nėra pageidaujamos, nes asmenį iškelia virš bendruomenės ir gali pažeisti visuomenės sanklodą, jos vidaus sąsajas.

Antroji (silpnas reliatyvizmas) formaliai priima žmogaus teises kaip universalias, tačiau teigia, kad kultūriniai Vakarų ir Nevakarų visuomenių skirtumai turėtų daryti įtaką Jungtinėms Tautoms vertinant Nevakarų valstybes. Jo atstovai teigia, kad teisingumo, lygybės ir sąžiningumo idėjos, kurios yra žmogaus teisių pamatai, yra ir jų kultūrinuose bei religiniuose tekstuose. Palyginę teises, išvardytas Visuotinėje Žmogaus Teisių Deklaracijoje, su savo pačių kultūrų ir religijų vertybėmis, jie palaiko visuotinio sampratą [17]. Jie mano, kad tam tikrus privalomus tarptautinius žmogaus teisių standartus kultūros suprasiančios labai įvairiai. Jei šie standartai turėtų būti įteisinti tarp kultūros atstovų, jie turėtų kilti pačioje kultūroje perinterpretuojant tekstus. Tarpkultūrinio diskurso gynėjai tvirtina, kad kultūros turi vertingas normas ir įžvalgas. Tai pripažindami ir siekdami tarpkultūrinio supratimo, galime praturtinti žmogaus teisių sampratą ir stengtis pereiti į naują universalumo formą [18]. Tik besimaišančioms kultūroms save praturtinus gali būti praturtinta žmogaus teisių kontekstų ir sampratų įvairovė. Pavyzdžiui, 1993 m. Bankoko deklaracijos 8 straipsnyje skelbiama, kad valstybės „pripažįsta, kad kol žmogaus teisių prigimtis yra universali, jos privalo būti apsvarstomos dinaminė ir besivystančių tarptautinių normų nustatymo procesų kontekste, turint omenyje nacionalinių ir regioninių ypatumų bei įvairių istorinių, kultūrinių ir religinių aplinkų svarbą“.

Universalių žmogaus teisių standartų ir kultūrinių skirtumų konflikto lygiai

Tiek Vakarų ir Rytų priešara, tiek Šiaurės ir Pietų priešara kyla dėl įvairių priežasčių. Ch. Hansenas, Hong Kongo universiteto filosofijos profesorius, pateikia šiuos universalių žmogaus teisių ir „Azijos vertybių“ skirtumus kaip „įprastą argumentų mišinį, randamą literatūroje“:

1. Autoritariniai argumentai, pateikiami parodant, kad kultūrų simboliuose arba rašytiniuose autoritetų šaltiniuose (ypač Konfucijaus rinkiniuose) nėra doktrinos arba žmogaus teisių sąvokos.
2. *Tu quoque* teigiant, kad Vakarų vyriausybės taip pat klysta.
3. Istoriniai argumentai, pateikiami parodant, kad kai kurie argumentai atėjo į Vakarų diskursą tokiomis sąlygomis kaip bažnyčios ir valstybės konfrontacijos, ekonominiai pokyčiai ir taip toliau. Panašiai teigiant, tokios sąlygos prisidėjo prie istorinio autoritarinio požiūrio Kinijoje vystymosi, blokavo beužsimezgančias demokratines arba individualistines perspektyvas.
4. Teisiniai argumentai, pateikiami pažymint, kad tiek teisinės, tiek teisės sistemos yra skirtingos Kinijoje ir kitur, stebint, kokias teises žmonės iš tiesų turi, o ne keliant klausimą, kokios teisės yra morališkai reikalaujamos.
5. Susitarimų analizė, atliekama analizuojant tarptautines sutartis ir teorizuojant apie jų galią tarptautinėje teisėje arba jų įgyvendinimo galimybes.
6. Sutarimo politika, vykdoma parodant tarptautinių standartų turėjimo pranašumus ir jų patvirtinimo svarbą.

7. J. Rawls'o argumentai, kuriais remiamasi teigiant, kad ekonominės, politinės arba kitos Kinijos sąlygos pakeičia moralinę situaciją taip, kad tokiomis sąlygomis tai pateisina viršenybę laisvės atžvilgiu.
8. Bendruomeniniai argumentai, kuriais remiamasi pateikiant filosofinius argumentus prieš tradicinę Vakarų (J. Rawls'o arba individualistinę) normatyvinę (*normative*) teoriją iš kokios nors naujos kylančios perspektyvos (pvz., bendruomeninės arba vertybių etikos).

Įvairūs argumentai gali būti jungiami. Istoriniai ir autoritariniai argumentai gali būti jungiami su bendruomeniniais arba J. Rawls'o argumentais [19].

Kultūrinis reliatyvizmas žmogaus teisių universalumą ginčija trimis skirtingais lygiais [14, p. 110].

Pirmasis lygis yra **žmogaus teisių esmė, turinys apskritai („substance“)**.

A. Hurrello teigimu, Bankoko deklaracijoje aiškiai pasakyta, kad Azija priešinas ne tik tam, kaip žmogaus teisės įdiegiamos, bet ir jų turiniui [10, p. 291–297].

Išskirtinis Azijos požiūris į žmogaus teises remiasi „bendrų vertybių“ idėja: skirtinga valstybės ir žmogaus santykio koncepcija, pagarba bendruomenei, individo pareigomis bendruomenei. Individualistinė žmogaus teisių doktrina laikoma netinkama Azijos kultūrai, kuri yra paremta tikėjimu, kad individas priklauso šeimai, o šeima priklauso tautai. Asmeninis identitetas laikomas plačiai priklausančiu nuo artimųjų sąryšio [20, p. 152].

Vakarai kaltinami pilietines ir politines teises iškeliantys virš socialinių, ekonominių ir kultūrinių teisių. „Pavyzdžiui, JAV Valstybės departamentas išleidžia kasmetinius reportažus apie žmogaus teisių situaciją įvairiose pasaulio valstybėse, bet reportažuose dažniausiai minimos tik politinės teisės, ne socialinės, ekonominės arba kultūrinės“ [21].

Taigi žmogaus teisių doktrina turėtų įtraukti daugiau grupę grįstų (*group-based*) teisių ir kolektyvinių teisių vietoj individualių teisių. Azijos komentatoriai taip pat nurodo visuomenės pareigų trūkumą Vakaruose kaip pagrindinį kultūrinį skirtumą. F. Chingas teigia, kad Azijos žmonės mato „plačiai paplitusį smurtą ir nusikaltimus daugumoje Amerikos miestų kaip ženklą, kad JAV nuėjo pernelyg toli gindama individų teises, visai neapsaugodama visuomenės kaip visumos teisių“ [21].

Antrasis lygis, kuriame kultūriniai skirtumai gali nulemti abejonę žmogaus teisių doktrinos universalumu, yra įprastas, būdingas **žmogaus teisių interpretavimas („interpretation“)**. Šiuo atveju keliamas klausimas, ar žmonės labai skirtingai aiškina žmogaus teises, ir ką jie laiko jų pažeidimu.

Trečia, gali būti specifinių **formų skirtumų žmogaus teises implementuojant skirtingose kultūrose („form“)**.

Kalbėdami apie formą, kultūrinio reliatyvizmo atstovai teigia, kad pasaulio bendruomenėms reikia daugiau regioninių instrumentų ir mažiau globalių direktyvų iš Jungtinių Tautų. Žmogaus teisių gynimo forma taip pat turėtų būti labiau kooperacinė, o ne konfrontacinė. Tai nulemtų tokius žmogaus teisių instrumentus, kurie būtų geriau pritaikomi specifiniuose kultūrinuose regionuose atsižvelgiant į „geografinį sudėtingumą, įvairovę ir regiono dydį, taip pat į istorinę aplinką ir politinio stabilumo, ekonominės raidos ir socialinės pažangos lygius“ [22].

Kinijos Liaudies Respublikos požiūriu žmogaus teisės ir teisių įsisąmoninimas grindžiamas visuomenės materialinėmis sąlygomis. Azijos šalys nurodo teisę į ekonominę raidą kaip svarbiausią kitų žmogaus teisių įgyvendinimo pagrindą ir kartu atmeta Vakarų tvirtinimus, kad efektyvi ir atvira rinka, valstybinės valdžios apribojimas ir pilietinės visuomenės stiprinimas skatina ekonominį augimą ir Vakarų tipo politinį liberalizmą. Ekonominė raida tampa svarbesnė už vakarietiškas pilietines ir politines teises. Pasak Azijos valstybių, žmogaus teisių pažeidimai yra neišvengiami raidos procese, todėl Jungtinėms Tautoms vertinant valstybių žmogaus teisių reportažus, turėtų būti atkreipiamas dėmesys į raidos lygį [22]. Azijos šalių vyriausybės siekia propaguoti raidos ideologiją, kuri pateisina represijas valsty-

bių viduje [23, p. 59]¹.

Žmogaus teisės, būdingos ir tinkamos turtingai bei išsivysčiusiai šaliai, nėra tinkamos arba įmanomos skurdesnei šaliai – tai yra tam tikras materialistinis reliatyvizmas [24]. Pavyzdžiui, teisė į tapačius gyvenimo lygio standartus gali aprėpti išskirtinius gerovės mechanizmus vienoje šalyje, tuo tarpu kitose tai lems tik ribotus mokesčius, kuriuos valstybė gali legaliai taikyti. Tai geras pavyzdys, parodantis, kad valstybės kai kurias žmogaus teises pripažįsta iš esmės vienodai, tačiau jų interpretavimas ir forma yra skirtingi.

Argumentai žmogaus teisių universalumo naudai

Pabandysiu išdėstyti, kodėl abejoju, kad kultūrinis reliatyvizmas reiškia iššūkį žmogaus teisių universalumui.

I. Įvairovės, skirtingumo teiginys. Idėja, kad gyvuoja griežtai apibrėžti, uždari, nustatyti ir vidumi vientisi „kultūriniai vienetai“, atrodo abejotina kartu iš makro ir iš mikroperspektyvos:

- 1) kultūra kinta – tai dažniausiai susiję su religija, kalba, istorija, vertybėmis ir, plačiau aprėpiant, žmonių gyvenimo būdu. Kuris iš šių bruožų yra privilegijuotas tam tikru metu kaip esminis „kultūros“ pasireiškimas, yra labiau politinio pasirinkimo reikalas, o ne bendruomenės tapatumui būdinga vertybė. Valstybės nuolatos pareiškia turinčios teisę plėtoti savo bendruomenių kultūrą. Pastarasis ginčas iš esmės kyla tarp valstybių, besivadovaujančių skirtingais požiūriais į kultūras, dėl priežasčių, mažai susijusių su kultūra;
- 2) kultūros kinta ir tarpusavyje maišosi – jos įvairiai persidalija ir tautų skirtumai tampa neaiškūs;
- 3) jokia bendruomenė neturi statiškos kultūros, ypač šiandien, kai kiekviena bendruomenė susiduria su įvaidžių įvairove ir atvirumu kitiems gyvenimo būdams. Kitų kultūrų arba moralinių idėjų pažinimas kultūrą veikia savaime;
- 4) valstybės kultūra nebūna homogeniška. Valstybė nemažai stengiasi sukurti bendrą kultūrą, ypač ta valstybė, kurios vadovai laiko save kovotojais už reliatyvizmą. Svarbiau yra atkreipti dėmesį į žmogaus teisių apimtį ir politiką, negu į išankstines jų kultūrinių linijų sampratas.

Kaip rašo D. Little'is, „stebintų, jei iš tikrųjų būtų viena Azijos kultūrinė perspektyva, nes Azijos šalys nėra vienalytės (homogeniškos)“. Religijoje, ekonominėse ir politinėse aplinkybėse yra milžiniškų skirtumų [1].

Vienose šalyse dauguma – budistai, kitose – induistai, trečiose – krikščionys, dar kitose – musulmonai, konfucionistai ir t. t. Paradoksalu, tačiau nė viena iš pasaulinių religijų (krikščionybė, islamas, konfucianizmas, induizmas, judaizmas arba budizmas) neturi pakankamai reikšmingo išpažinėjų skaičiaus kokiame nors kontinente arba regione. Induistai, budistai ir konfucianistai daugiausia susitelkę Pietų Azijoje, Rytų Azijoje ir Kinijoje. Islamas stiprus Artimuosiuose Rytuose ir Šiaurės Afrikoje, taip pat daug jo atstovų yra likusiose Afrikos ir Rytų Azijos dalyse. Tačiau visos religijos turi savo didesnes arba mažesnes bendruomenes visiškai neįtikėtinoose vietose: Goa katalikų anklavas vakariniame Indijos krante, keturi milijonai turkų kilmės vokiečių musulmonų krikščioniškoje Europoje [25, p. 365–366].

Japonija, Singapūras ir Honkongas yra vienos iš labiausiai klestinčių pasaulio šalių, tuo tarpu Bangladešas, Indija ir Filipinai kamuojami didelio skurdo.

Taip pat žymios mažumos gyvena daugelyje Azijos šalių, pavyzdžiui, Kinijoje, Indijoje, Indonezijoje, Šri Lankoje, Japonijoje, Malaizijoje, Birmoje ir t. t. Be to, keletose Azijos šalių, pavyzdžiui, Kinijoje, Taivanyje ir P. Korėjoje, kuriose ekonomika auga labai greitai, daugėja smarkiai kultūriškai ir ekonomiškai atstumtų bei nepatenkintų darbininkų [1].

¹ Argumentas, paremtas teise į raidą, nėra remiamas įrodymų. Nėra aišku, ar žmogaus teisių pažeidimai būtini, kad būtų pasiektas ekonominės raidos tikslas, taigi tai nėra žmogaus teisių pažeidimų pateisinimas.

Apibrėžto, nustatyto ir vidumi vientiso „kultūrinio vieneto“ idėja linkusi subyrėti ėmus stebėti tikrovę. Tai teisinga, ar plačiai ir viską apimdami kalbame apie vadinamąją „Azijos perspektyvą“, ar, konkrečiau, apie atskirų šalių perspektyvas.

Tai taip pat tinka ir vadinamajam „islamo pasauliui“. Tokios skirtingos šalys kaip Saudo Arabija, Pakistanas, Iranas, Jordanija, Egiptas, Turkija, Marokas, Sudanas, Indonezija ir kt. apskritai nėra vienalytės, nors jose visose musulmonai sudaro daugumą, kai kurios save oficialiai laiko „islamo valstybėmis“. Jos plačiai skiriasi ne tik tuo, kaip islamas taikomas socialine ir politine prasme, bet taip pat ir savo ekonomine bei politine sankloda. Tad plačios bendros „islamo kultūrinės perspektyvos“ idėja, užimanti vieną padėtį žmogaus teisių atžvilgiu, atrodo yra klaidinga, atskirai panagrinėjus šias šalis. Atitinkamos musulmonų šalių bendruomenės vargu ar turi vieną nustatytą ir bendrą požiūrį į žmogaus teises kaip ir į daugelį kitų klausimų. Tai, kad vienas požiūris tampa „oficialus“ tokioje šalyje kaip Saudo Arabija, Iranas arba Sudanas, nebūtinai atspindi visuomenės sutarimą arba netgi bendrą nagrinėjamų valdžių susitarimą. Dažnai tai yra paprastos jėgos išraiškos padarinys.

Taigi dar neaišku, kaip šis konfliktas dėl žmogaus teisių prasmės, dėl kultūrinių ir civilizacinių skirtumų išsispręs. Dar kartą pabrėžiame požiūrių įvairovę šiame regione: kultūros ir kultūrinių tradicijų įvairovė, ekonominės ir politinės veiklos sričių įvairovė, didelis socialinių ir ekonominių pokyčių, kurie transformuoja visuomenę, tempas ir faktas, kad kelios didelės valstybės (pvz., Japonija) laikosi atokiau nuo diskusijų apie Azijos vertybes. Todėl, pasak A. Hurrello, „net oficialiu lygmeniu nenoriai priimamos sąvokos apie unifikuatą ir tarpusavyje suvienytą Aziją“ [10, p. 291–297].

II. Priklausomybės teiginys. Sudėtinga spręsti, ką būtent kultūrinio reliatyvizmo atstovai mano, teigdami „pamatinius kultūrinius įsipareigojimus“, nuo kurių „priklausomais“ laikomi paprotiniai ir moraliniai įsitikinimai ir, savo ruožtu, žmogaus teisių vertinimas.

Viena iš priežasčių yra tai, kad žmogaus teisių samprata laikui bėgant kinta. Istoriskai žmogaus teisės yra ir revoliucinės, ir konservatyvios. Žmogaus teisių judėjimų pakopas galima suskirstyti periodais, jie priklauso labiau nuo pasaulinių materialinių veiksmų, o ne nuo kultūros jėgos.

Žmogaus teisės visų pirma kyla tarp valstybės ir piliečių kaip atsakas į rinkos ekonomikos raidą ir valstybės centralizaciją. Jos yra mažiau kultūrinės nei politinės, laikomos reikalingomis, kai politinė galia atsiskiria nuo bendruomenės.

Kita vertus, kultūros, ypač naujausiais laikais, yra tokios dinamiškos, netvirtos ir ne-nuoseklios, kad, atrodytų, nuolatos prisitaiko ir prisiderina prie daugybės besikertančių nuostatų ir poreikių. Jei „kultūriniai įsipareigojimai“ gali prieštarauti tarpusavyje, nepanašu, kad tam tikri paprotiniai ir moraliniai įsitikinimai arba žmogaus teisių vertinimas gali tapti bendru dalyku, nuosekliai perimamu iš vienos visuomenės dalies į kitą.

Ši sąlyga dabartiniame pasaulyje, kupiname gilaus ir visuotinio globalios ekonomikos poveikio ir jį lydinčio informacinio ir komunikacijų technologijų sprogo, atrodo tam tikru atžvilgiu teisinga. Iš tiesų šios pasaulinio masto jėgos turi tarptautinį poveikį, keliantį iššūkius ir destabilizuojantį tradicinius kultūrinius įsipareigojimus Azijoje ir Vidurio Rytuose tiek pat kiek Vakaruose. Šioms jėgoms formuojant naują pasaulinę (globalinę) kultūrą tuo pat metu pagal bendrą pavyzdį stiprinamas vidinis kultūros skaidymasis ir skirstymasis.

Daugelyje visuomenių kultūros ir tradicijos vardu daromas didelis spaudimas. Jei atsiranda „oficialių“ balsų, sukeliančių atsakomybę už vieną arba kitą esamos ekonominės, politinės arba socialinės politikos tradiciją, tuoj pat pasigirsta opozicijos balsai, keliantys, kiek jiems leidžiama, iššūkius tokiai politikai ir kultūros pagrindams, naudojamiems jai pateisinti. Kaip būtent kultūrinio reliatyvizmo atstovas nusprendžia, kuris iš besivaržančių teiginių autentiškai kilęs iš pamatinių kultūrinių įsipareigojimų? Kokį požiūrį jis priims – „oficialų“ ar neatitinkantį oficialaus požiūrio, atspindintį tikrą kultūrą? Kodėl vienokį arba kitokį?

Pripažinimas, kad visuomenėje egzistuoja nustatyti politiniai ir etniniai rėmai, yra per daug paprastas. Jie negali apimti visų grupių ir subjektų, kuriems teisės sistema turėtų tarnauti, įvairovės. Kadangi kultūra negali apimti, užfiksuoti visų vertybių, įsitikinimų, kurie lai-

komi tos kultūros vidinėmis savybėmis, kultūra negali prisiimti ir ateities įsipareigojimų bei požiūrių.

Galime daryti išvadą, kad kultūrinis reliatyvizmas negali niekaip išspręsti šios rūšies dilemų, nes jis klaidingai žvelgia į kultūras ir jų veikimo būdą. Kultūros ne tiek atsako į klausimus, kiek juos kelia. Kadangi šiuo pagrindiniu būdu į kultūrinį reliatyvizmą žiūrima klaidingai, tai nekelia didelės grėsmės žmogaus teisių universalumui. Žmogaus teisės yra universalios tarpkultūrinės vertybės, todėl žmogaus teisių sąvoka yra visuotina ir bendra, t. y. universali vertybė.

Išvados

1. Požiūriai, kurie kritikuoja vienodą žmogaus teisių (pri)taikymą ir galiojimą, apibrėžiami kaip „kultūrinis reliatyvizmas“. Jie grindžiami dviem tezėmis: įvairovės, skirtingumo, kuri teigia, kad pasaulis yra suskirstytas į atskirus, nustatytus, vidumi vientisus ir gana skirtingus kultūrinius vienetus; ir priklausomybės, kuri teigia, kad paprotiniai ir moraliniai įsitikinimai, įskaitant įsitikinimus, susijusius su žmogaus teisėmis, yra nulemti pradinių ir būtinai skirtingų kultūrinių įsipareigojimų.

2. Vakarų prieš Rytus polemika žmogaus teisės jų modernia forma laiko Vakarų sukurtomis ir pritaikytomis ribotam Nevakarų tautų skaičiui, t. y. teigia, kad žmogaus teisių doktrina yra būtinai universali, liberaliai individualistinė ir vakarietiška.

3. Šiaurės ir Pietų dimensija teigia, kad esminė praraja egzistuoja tarp Vakarų krikščioniškosios ir Rytų islamiškosios civilizacijos.

4. Galima išskirti dvi pagrindines kultūrinio reliatyvizmo pozicijas universalių žmogaus teisių atžvilgiu. Stiprus reliatyvizmas teigia, kad žmogaus teisės yra Vakarų civilizacijos idealas, todėl netinka Nevakarų visuomenėms. Silpnas reliatyvizmas pripažįsta, kad žmogaus teisių prigimtis yra universali, tačiau nacionaliniai ir regioniniai ypatumai ir įvairūs istoriniai, kultūriniai ir religiniai Vakarų ir Nevakarų visuomenių skirtumai turėtų daryti įtaką tarptautinių normų nustatymo procesams, vertinant Nevakarų valstybes, ir taip praturtinti žmogaus teisių sampratą.

5. Žmogaus teisių universalumas gali būti ginčytinas trimis skirtingais lygiais: dėl žmogaus teisių esmės ir turinio, dėl žmogaus teisių interpretavimo, dėl formų, žmogaus teisės implementuojant skirtingose kultūrose.

6. Kultūros ir kultūrinių tradicijų įvairovė, ekonominės ir politinės veiklos sričių įvairovė, socialinių ir ekonominių pokyčių, transformuojančių visuomenę, tempas teiginį, kad gyvuoja griežtai apibrėžti, uždari ir unifikuoti „kultūriniai vienetai“, daro abejotiną.

7. Sudėtinga spręsti, kurios iš besivaržančių žmogaus teisių sampratų autentiškai kilusios iš „pamatinių kultūrinių įsipareigojimų“, kokį būtina priimti požiūrį – oficialų ar neatitinkantį oficialaus, tačiau atspindintį tam tikrą kultūrą požiūrį. Todėl skirtingos visuomenės dalys įvairiose šalyse prieina prie besikertančių išvadų, kas yra geriausia taikant ir aiškinant žmogaus teisės, kai būtina atsižvelgti į prieštaringas kultūrinės, paprotinės ir moralinės užuominas.

Kultūra negali apimti, užfiksuoti visų vertybių, įsitikinimų, kurie laikomi tos kultūros vidinėmis savybėmis, taip pat negali prisiimti ateities įsipareigojimų ir požiūrių.

8. Teisių universalizmo ir kultūrinio reliatyvizmo konfliktas yra perdėtas. Žmogaus teisės yra universalios tarpkultūrinės vertybės, todėl žmogaus teisių sąvoka yra visuotinė ir bendra, t. y. universali vertybė. Žmogaus teisių doktrina yra vakarietiška pagal kilmę, bet ne pagal pritaikomumą, ir nors istoriškai ji paremta teorijomis, remiančiomis individualią asmens laisvę, tai nėra priežastis ignoruoti doktrinos turinį.

9. Dabartinėje tarptautinėje žmogaus teisių raidoje universalumas reiškia tai, kad kiekvienas asmuo turi būti apsaugotas ir kad tarptautinė bendruomenė privalo prisidėti prie šios apsaugos. „Teiginys, kad žmogaus teisės yra universalios, nereiškia nei kad visuomenės turėtų turėti tas pačias institucijas, nei kad Nevakarų visuomenės turėtų užleisti savo kultūrinį

paveldą vakarietiško gyvenimo būdo malonei“ [26, p. 13–24]. Nepaisant pritaikymo formos, turi būti palaikomas minimalus standartas, nustatytas tarptautinės žmogaus teisių doktrinos. Instituciniai pritaikymo skirtumai negali būti naudojami kaip universalių žmogaus teisių apsaugos stokos pateisinimas.

LITERATŪRA

1. **Little D.** The Universality of Human Rights // www.usip.org/research/rehr/universality.html
2. **Debating** Human Rights. – London, 1999.
3. **Human** Rights and Asian Values. – Richmond, 2000.
4. **Panikkar R.** Is the Notion of Human Rights a Western Concept? // *DIOGENES*. 1982. Vol. 120.
5. **Kymlicka W.** Liberalism, Community and Culture. – Oxford, 1989.
6. **Taylor Ch.** Multiculturalism and „The Politics of Recognition“. – Princeton, 1992.
7. **Andrijauskas A.** Metacivilizacinės kultūros metamorfozės ir globalizacijos prieštaravimai // *LOGOS*. Religijos, filosofijos ir meno žurnalas. 2001. Nr. 25–27.
8. **Huntington S. P.** The Clash of Civilizations? // http://www.lander.edu/atannenbaum/Tannenbaum%20courses%20folder/POLS%20103%20World%20Politics/103_huntington_clash_of_civilizations_full_text.htm
9. **Schmerzen** der Gesellschaft. „Es ist, als höre man seine eigene Stimme nicht mehr“: Jürgen Habermas im Gespräch mit Pekinger Künstlern und Intellektuellen Über Menschenrechte und Marxismus sowie Chinas Weg in die globalisierte Moderne. Von Blume G. // http://www.zeit.de/2001/20/Politik/200120_habermas.html
10. **Hurrell A.** Power, Principles and Prudence: Protecting Human Rights in a Deeply Divided World // *Human Rights in Global Politics*. – Cambridge, 1999.
11. **Mayer A. E.** Universal Versus Islamic Human Rights: A Clash of Cultures or a Clash with a Construct? // *Michigan Journal of International Law*. 1994. Vol. 15.
12. **Langlois A. J.** The Politics of Justice and Human Rights: Southeast Asia and Universalist Theory. – Cambridge, 2001.
13. **Universalism** vs. Relativism // faculty.maxwell.syr.edu/hpschmitz/PSC300/PSC300JustifyingHR.ppt
14. **Donnelly J.** Universal Human Rights in Theory and Practice. – Ithaca, 1989.
15. **Taylor Ch.** Conditions of an Unforced Consensus on Human Rights // *The East Asian Challenge for Rights*. – Cambridge, 1999.
16. **Zakaria F.** Culture is Destiny: a Conversation with Lee Kuan Yew // *Foreign Affairs*. 1994. Vol. 73 (2).
17. **Asian** Values: an Encounter with Diversity. – Richmond, 1998.
18. **De Sousa Santos B.** Towards a New Common Sense: Law, Science and Politics in the Paradigmatic Transition. – New York, 1995.
19. **Hansen Ch.** The Asian Values Debate and the Moral Synthesis Goals of Comparative Philosophy // www.hku.hk/philodep/ch/aparights.html
20. **Pollis A.** Human Rights in Liberal, Socialist and Third World Perspective // *Human Rights in the World Community*. – Philadelphia, 1992.
21. **Ching F.** Eye on Asia // *Far Eastern Economic Review*. 29 April 1993. Vol. 156. No. 17.
22. **Statement** by the delegation of Indonesia // World Conference on Human Rights. 14–25 June, Vienna, Austria // www.unhchr.ch/html/menu5/d/statement/indones.htm
23. **Ghai Y.** Asian perspectives on human rights // *Human Rights and International Relations in the Asia Pacific*. – Pinter, 1993.
24. **White** Paper on Human Rights in China // Information Office of the State Council of the People's Republic of China. 1991 // <http://www.china.org.cn/e-white/7/>
25. **Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J.** Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra. – Vilnius, 2002.
26. **Freeman M.** Human Rights: Asia and the West // *Human Rights and International Relations in the Asia – Pacific Region*. – New York, 1995.

Human Rights Dichotomy: Universality or Particularism?

Doctoral Candidate Kristina Miliauskaitė

Law University of Lithuania

Keywords: *Human Rights, Civilization, Universalism, Cultural Relativism, Globalization.*

SUMMARY

On the basis of comparative, philosophical and criticism methods, human rights dichotomy is analysed in the paper as a distinctive feature of human rights in the 21st century, underlying the conflict between the conceptions of Western and Eastern human rights.

In the contemporary world the idea of human rights poses the appropriate legal requirements, even though their claiming for being universal is problematic. The universality of human rights is the fruit of the European history. However, the Eastern societies have a great number of specific faiths and values, which are in confrontation with the traditional individualistic system of values of the liberal conception of human rights. The critics of human rights from the Moslem and Asian countries assert that there is an alternative for the existing conception of human rights and that it would be better if their standpoints become universally prevalent. In the opposite case, the ethnic and religious tension will ruin the traditional social structure of the said countries, and individualism as a central axis of the Western conception of human rights will lead to destruction. Thus, a discussion arises whether a conception of human rights is universal and general, whether each cultural tradition may have separate and individual conceptions of human rights. A question is raised whether a conflict exists between the liberal doctrine of the universal human rights and respect for the cultural diversity, i.e. whether the human rights should be universal or not.

Standpoints, criticising the uniform adaptation and validity of human rights, are specified as cultural relativism. They are based on two theses. The first one, the thesis of diversity and difference, denotes that the world is divided into separate, determined, uniform internally and sufficiently different cultural units. The second thesis, that of dependence, asserts that customary, moral convictions and the conception of human rights are predetermined by the initial and necessarily different cultural obligations.

It is possible to discern the contradiction between the West and the East when human rights in their modern form are considered to be created by the West and adapted to the limited number of non-western countries, and the contradiction between the North and the South, foreseeing the collision between the Western Christian and the Eastern Islamic civilisation.

Approaches of the representatives of cultural relativism are greatly diverse. The adherents of strong relativism maintain that human rights are the ideal of the Western civilisation and therefore they are not suitable in the same way for the non-western civilisations. The supporters of the form of weak relativism accept formally human rights as universal values, but they state that cultural diversities should be enforced among the representatives of the culture – acknowledging that cultures have valuable norms and insights, and seeking an intercultural understanding, we may enrich the diversity of contexts and concepts of human rights and pass over to a new form of universality.

The universality of human rights is disputed at several levels: concerning the essence and contents of human rights, concerning different interpretations of human rights, concerning specific differences of forms in implementing human rights in different cultures.

The paper seeks to justify the doubt that cultural relativism responds to the questions what human rights, arising out of the non-liberal societies, would look like and how, in the presence of the radically different forms of the humanity existence, it is possible to decide what values should outweigh and oust other values. In law, like in the society, the existing political and ethnic framework cannot encompass the diversity of all the groups and subjects, for which the law system should serve. The diversity of culture and cultural traditions, the diversity of economic and political activity spheres, the rate of social and economic changes, transforming the society, allows the assertion to be made that we cannot distinguish one (Asian) cultural perspective. Since culture cannot cover, fix all the values and convictions that are considered as internal properties of that culture, culture cannot also undertake future obligations and standpoints. Thus, a conflict between universalism and cultural relativism is exaggerated. Human rights are universal intercultural values; therefore the concept of human rights is universal and general, i.e. a universal value.

